

gó víztől, tekintve, hogy a csatorna egy része magasvezetésű. A Böge körül is ezzel operálnak inajd, mintegy 50 méterre a töltés lábától, ahol már nem kell buzgároso-dástól tartani. Majd ezt a módszert alkalmazzák a tervezett csongrádi vízlépcső felett létesülő Alpári-tó körül is.

A csongrádi építkezés egyébként a 70-es években szintén megkezdődik, mielőtt még a kiskörei befejeződne. Kell a víz. Egyre több kell belőle itt a Tiszán is. Közben a *jugók* is befejezik a maguk törökbecsei vízlépcsőjét, amelynek a duzzasztása felhat Csongrádig. A Vaskapuban épült közös román—jugoszláv vízlépcső zárószilippjeinek a duzzasztása viszont máris felhat a Tiszán Törökbecséig, s — a jégállásos, jégzajlásos heteket nem számítva — egész éven át akadálytalanul hajózhatóvá teszi.

A régóta tervezett Duna—Tisza csatorna a mai tervek szerint (bár más elgondolások is vannak) a csongrádi vízlépcső felett torkollik majd a Tiszába. A rajta keresztülhaladó hajók — amelyek a 80-as években megnyíló Rajna—Majna—Duna csatornán át akár az Atlanti-óceán tájáról is jöhetnek már — feljuthatnak egészen a Felső-Tiszáig. Valószínű, hogy ez az útvonal nagy átmenőforgalmat is lebonyolít majd, s Záhony, illetve Csap fontos átrakódóhely lesz, ahol a transzeurópai víziút csatlakozik a szovjet vasúthálózatához.

A Tisza mellékvizei közül a borsodi iparvidéken átfolyó Sajó jön leginkább számításba, mint tekintélyes terhek továbbítására alkalmas vizipálya.

De ezek már elég távoli dolgok, a jövőndő tervei, ha nem árt is róluk el-gondolkozni.

Varga Domokos

A szabadkígyósi puszta természeti értékei

Békés megye természeti és kultúrtörténeti értékeit sajnos sokkal kevésbé ismerik hazánkban — *és megyénkben!* —, mint az megérdemelné. A megindult kutatások és az emellett elhanyagolhatatlan ismeretterjesztés rövidesen új és új települések nevét viszi át a köztudatba; régészeti, természettudományos, néprajzi és történelmi védett helyeket, ahol pótolhatatlan értékeink egyelőre az ismeretlenségben élnek vagy nyugszanak.

A szabadkígyósi puszta és környéke tág értelemben Békéscsaba öntözött rétejaitól kezdődően egészen a Kétegyházáig húzódó legelőket és réteket jelenti, melyet csak ritkán szakít meg az emberi kéz nyoma. Ami változás itt van, az mind az utóbbi évtizedekben történt. A táj jellege nagyjából ma is egybefüggő. A békécsabai Lencsési úti lakótelep házai a közel kilencvenéves öntözött rét egy részére települtek. Innen a végtelenbe nyúlik a kilátás az alvégi legelő, a szabadkígyósi, majd a kétegyházi puszták felé.

A régészeti ásatások alapján tudjuk, hogy e területen már a rézkorban (i. e. 3. évezredben) emberi település volt. A mai Szabadkígyós községtől DK-i irányban fekvő kurgánmező területén *Gazdapusztai Gyula* kutatásai során a gödörsíros és a szarmata-kori temetkezés mellett két rézkori településrészletet is feltártak. Az itteni szikes legelőterületen végzett ásatásokon kerültek elő többek között azok a lócsontok, melyek a *legkorábbi, hitelesen feltárt bizonyítékai a ló megjelenésének hazánkban!* A magyarságnak ezen a pusztán való meglepedésére a szabadkígyósi két honfoglaláskori temető adja az első bizonyítékot.

Szabadkígyós és környéke a békési sík nagytáján belül Békéscsaba nyugati szomszédságához tartozik, amely a Békés—Csanádi löszhát északi részén terül el. A felszín felső rétege homokos lösz és löszös homok. A területet kisebb-nagyobb térszíni kiemelkedések és süllyedések teszik változatossá. Régi vízfolyások 50—70 cm-es mély medrei kanyarognak. A tájat a következő három részben látom célszerűnek megkülönböztetni: 1. A kastélypark és környéke. 2. A kígyósi Nagyerdő. 3. A puszta. Mindegyik együttesen egy nagyszerű, változatos vegetációt, ritka madárvilágot és szép tájképi együtteseket adó természetvédelmi területet alkothatna!

A kastélyparkot az itteni erdős-puszta jellegű ösvegetáción alakították ki 1875-től kezdődően. A kastélyt *Ybl Miklós* tervei és irányítása alapján az 1875—79-es években építették. Építtetője *Wenckheim Frigyes* gróf. A 25,3 hektáros park 1949 óta természetvédelmi terület. Ennek ellenére eddigi jó állapotát szinte kizárólag a kastélyban működő szakiskola igazgató tanárának, *Timkó Bélának* köszönhetjük! Diákjai segítsé-

gével megakadályozta, hogy sok más régi kastélyparkunkhoz hasonlóan ez is a gazdátlanlás, a pusztulás sorsára jusson. A továbbiakban a szegedi Erdőrendezőiség látja el a park fenntartását.

Az évszázados mocsári tölgyek és a szürke nyárfák mellett itt található Békés megye leghatalmasabb platánfája és a legnagyobb mocsári ciprusok is itt díszlenek. Lenyűgöző a békési tájban oly ritka, épen maradt francia kert a hatalmas kastély-épület előtt, amit angol (másképpen tájképi) kert ölel körül. A park melletti gazdaságban található egy tömörségével lenyűgöző, szintén Ybl Miklós tervezte uradalmi magtár, teljes épségben.

A major szélén, a Békéscsabáról érkező országút mellett, szemben a végeláthatatlan pusztával, ott áll egy mesterségesen emelt kis dombon a falu öreg, klasszicista stílusú temploma, háta mögött a grófi család kriptájával. Az oltárképen és az orgonán az 1844-es évszám olvasható.

A parktól DK-i irányban, mintegy másfél kilométer távolságra található a nagyjából téglalap alakú, mintegy 300 kh nagyságú kigyósi Nagyerdő. Néhány évtizeddel ezelőtt még szerves kapcsolat volt a park és az erdő között, ma már közé települt a falu egy keskeny csíkja.

Az állomány jelentős része magán viseli az erdőgazdálkodás nyomát, de különösen az erdészházon túli terület most is *tipikus példája az erdős-sztyepp vidéknek*. Az erdei tisztások jellege szikes vagy mocsaras, attól függően, hogy magasabb földhátan vagy mélyebb, ősi folyómederben fekszenek. A nedvesebb körülmények közt mézspázsitos zónák és ecsetpázsitos mocsári rétek találhatóak. Az erdő középkorú, néhány darab évszázados mocsári tölgy és kőrisfa található közte.

A pusztai sziki vegetációjában legjellegzetesebb növények a *szikai üröm*, a *sziksaláta*, az *orvosi székfű* (kamilla), a *bárányparéj*, a *tőrfű* stb. A pusztai legelőkön rendszeres legeltetés folyik napjainkban is. A termelőszövetkezet juhászatot tart fenn és szarvasmarha gulyát.

A vidék állatvilágáról való eddigi ismereteink bizonyossá teszik, hogy legjelentősebb közülük a madárvilág. Természetesen a részletes megfigyelések szolgálhatnak még meglepetésekkel is. A pusztában hosszú évtizedekre visszamenően ismeretlen

Magtár Szabadkigyóson. Tervezte Ybl Miklós.

Szabadkigyósi táj. (A szerző felvételei)

volt a vaddisznó, 1975 szeptemberében pedig hármat is lőttek a Nagyerdő mögött. Biztosan a gyulai erdőkből a kukoricásokon keresztül elkóborolt példányok lehettek, de nyugalom esetén még a vaddisznó is jó életlehetőségeket talál itt. Szép, erős őzek, nyulak, rókák és fácánok élnek itt, a vadászok nagy örömére.

A régi feljegyzések szerint mesés madárbőség volt itt — mint Békés vármegyében általában —, és nemcsak a tavaszi és őszi madárvonulások alkalmával, hanem a fészkelések idején is! Az utóbbi évtizedekben elsősorban a tavaszi és őszi vonulások, valamint a kóborlások idején jön számításba ez a puszta, mint kedvenc pihenőhely. Az 1950-es évek közepén még több alkalommal is szerencsém volt itt több tízezres vadlúd és vadréce tömegeket látni vonulásuk idején.

Csupán a ritkább fajokat említve, bizonyítottan előfordul a *kis kárókatona*, az *üstökös gém*, a *nagy kócsag*, a *kis kócsag*, a *batla*, a *nagy lilik*, a *kis lilik*, a *bütykös ásólúd*, a *csörgő réce*, a *nyíl farkú réce*, a *fütyülő réce*, a *darázsölyv*, a *vörös kánya*, a *héja*, a *kis héja*, a *pusztai ölyv*, a *pusztai sas*, a *kékes rétihéja*, a *fakó rétihéja*, a *hamvas rétihéja*, a *barna rétihéja*, a *kaba*, a *kék vércse*, a *fürj*, a *széki lile*, a *póling*, a *goda*, a *billegető cankó*, a *sárszalonka*, a *pajzsos cankó*, a *dankasirály*, a *kis sirály*, a *fattyúszerkő*, a *lappantyú*, a *székipacsirta*, a *fenyőrigó*, a *szőlőrigó*, a *hantmadár*, a *parlagi pityer* stb. A különböző madárfajok gyakorisága természetesen eltérő!

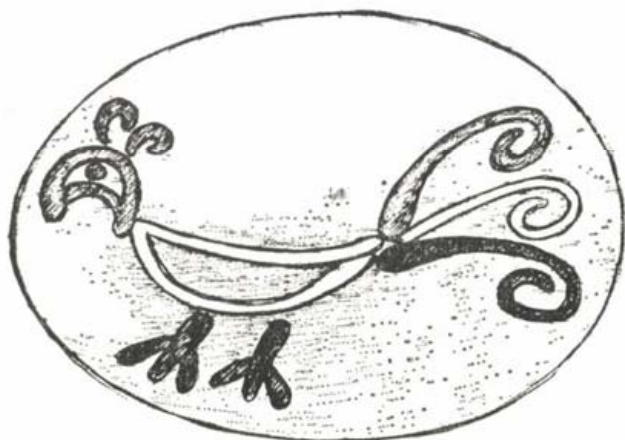
A kigyósi pusztát célszerű volna egy tagban, 4—6 ezer hektárnyi területen védelem alá helyezni, beleértve a kastélyt övező parkot, majort és templomot is. Nagyobb nyugalom biztosítása esetén és némi rekultivációs munka elvégzésével biztosan jelentősen fokozni lehetne a pusztai madárfajok újabb, nagyobb számú elterjedését.

Egy védett terület tudományos értéke mellett szintén fontos, hogy azt az ismeretterjesztés és hazaszeretetre nevelés szolgálatába is állítsuk. Ezek megoldása részben a

Békés megyei Természettudományi Bizottságra és a Megyei Idegenforgalmi Hivatalra vár. A kastélyban — távlati tervezésben — például múzeumot vagy képtárat lehetne kialakítani... De ősszel és télen a könyvtárszobában vagy a tükrös nagyteremben kamarazenei, nyáron pedig a kastély előtti francia kertben zenekari hangversenyeket lehetne rendezni. Kitűnő adottságok vannak minderre, ráadásul Gyuláról és Békéscsabáról egyaránt jó úton, negyedóra alatt megközelíthető személyautóval vagy autóbusszal. A magtárban kialakíthatnánk egy Gabonatermesztési Múzeumot és a négy színt közül természettudományos kiállításra is jutna egy.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a szabadkígyósi pusztát jellegzetes tájképi egysege és hangulata, növény- és állatvilága — különösen madárvilága —, valamint kultúrtörténeti emlékei miatt *mielőbb természetvédelmi (tájvédelmi) területté kell nyilvánítanunk!*

Réthy Zsigmond

Sárközi hímestojás a Türr István Múzeumból. (Lükő Gábor rajza)

Kemenesalji névnapi köszöntő

Molnár Dezső nyug. celldömölki zeneiskolaigazgató 1936-ban jegyezte le a következő oldalon található István- és János-napi köszöntőt a kemenesaljai Csöngén.

Vas megye — és általában Nyugat-Dunántúl — népe sok érdekes szokásdalt, énekes népszokásokat őrzött meg, itt van például a regölés hazája. A csöngői köszöntő második dallama és szövege jellegzetes rábavidéki típus, a Magyar Népzene Tára II. kötetében, a „Jeles Napok”-ban három vasi (de nem csöngői) és egy-egy Zalai, illetve Sopron megyei változatot találunk. Ebbe a változatba regös-dallamfordulatok is beleszővődtek („Mind itt”-től a veresszak végéig). Országosabb az első dallam- és szöveg-típus elterjedettsége: Vastól Bácskáiig, Békésig sokféle megfogalmazásban él, nincs közte két egyforma változat. Ezért is jelentős minden további gyűjtés, minden újabb adat. A csöngői lejegyzés nyelvi hűségét és értékét emeli, hogy feltünteti a zárt é hangzót.

Néhány évvel korábban Kodály Zoltán is járt a községben. Weöres Sándoréknál töltött pár napot, de ez a köszöntőének nem szerepel gyűjtésében.

Olsvai Imre